

Riigireformi Radar analüüsib valimislubadusi

Riigivalitsemine täisnimekirjadega erakondade valimisplatvormides

1. Radari eesmärgid.....	1
2. Meetodid.....	1
3. Riigireformi vajadus.....	2
4. Valimisplatvormide analüüs.....	4
4.1. Korduma kippuvad küsimused.....	4
4.2. Valimislubaduste hindamine.....	5
4.2.1. Riigireformi tõhus elluviimine.....	5
4.2.2. Kvaliteetsed avalikud teenused.....	6
4.2.3. Mõjus poliitikakujundamine ja elluviimine.....	7
Poliitikakujundamine.....	7
Demokraatia.....	9
4.2.4. Jõukohane ja heas vormis riik.....	11
4.2.5. Professionaalne inimeste ja ressursside juhtimine.....	12
Lisa 1. Radari teljed.....	14

1. Riigireformi Radari eesmärgid

Riigi reformimiseks vajavad poliitikud mandaati. Seejuures on oluline, et Riigikogu liikmete kandidaadid selgitaksid valijatele muutuste vajadust, reformide eesmärgi ja pakutavaid lahendusi. Riigireformi Radari projekt vaatleb 2019. aasta valimistel parlamenti pürgivate erakondade¹ valimisplatvorme ja toob esile riigi reformimisega seotud valimislubaduste põhisisu. Eesmärk on analüüsi abil tõsta riigireformi arutelude kvaliteeti.

Soovime, et pärast üldvalimisi moodustatav koalitsioon lepiks kokku riigireformi meetmete paketi, mis vastaks maksimaalselt järgmistele tulemusliku poliitika kriteeriumidele: **legitiimsus** (ehk usaldusväarsus, kaasamine ja poliitiline pühendumus), **selgus** (eesmärkide konkreetsus, ettepanekute tõenduspõhisus) ja **rakendatavus** (muutuste teostatavus, vahendite sobivus, tulemuste mõõdetavus)².

2. Meetodid

Eelnimetatud tulemuslikku poliitikat iseloomustavad tegurid raamistavad ka riigi reformimisega seotud valimislubaduste analüüsimist. Radari kolleegium ei soovi valimislubaduste analüüsimisel kalduda maailmavaatelistesse aruteludesse. Sestap kasutame valimislubaduste süstematiseerimise ja hinnangute kujundamise alusena Riigireformi Radari projekti alguses kokku lepitud riigireformi põhimõtteid (vt lisa 1³).

¹ V.a. Eestimaa Ühendatud Vasakpartei, kelle valimisprogramm ei olnud analüüsi tegemise ajal kättesaadav.

² Vt lisa <https://www.centreforpublicimpact.org/fundamentals/>.

³ Veidi põhjalikum Radari lähenemise selgitus on siin: <https://www.reformiradar.ee/radarist/>.

Tähelepanu all on ennekõike parteide ettepanekute mõju riigivalitsemisele tervikuna. Kolleegium vaatab erakondade üksikuid ettepanekuid juhul, kui tegu on silmatorkavalt eristuva või mingil põhjusel huvitava lubadusega.

3. Riigireformi vajadus

Kõik Euroopa riigid on silmitsi kolme väljakutsega: (1) väiksemate ressurssidega on tarvis paremaid tulemusi ehk sotsiaalsed ja ettevõtluse vajadused kasvavad, samuti surve eelarvele; (2) avalikud teenused tuleb kohandada demograafiliste, tehnoloogiliste ja sotsiaalsete muutustega (nt teenused eakatele, teenuste automatiseerimine tehisintellekti kaasabil, inimeste rändest tingitud teenuste arendamine jne); (3) ettevõtluskliimat tuleb arendada nutikamate ja vähemate regulatsioonide ning halduskoormuse alandamise kaudu, et toetada majanduskasvu ja riigi konkurentsivõimet⁴.

Nende universaalsete riigivalitsemist mõjutavate trendide kõrval on oluline märkida, et Eesti⁵:

- On väikeriik, kelle 1,3 miljonit elanikku peavad üleval endast suuremate riikidega sarnaselt samasid kaasaegse riigi elemente nagu valitsusaparaat, kaitsevägi, sisejulgeoleku- ja välis teenistus, rahvuskeelne haridus, teadus, kultuur, tervishoid, sotsiaalkaitse, kohtuvõim jne. Me peame oma väiksusest tulenevalt olema riigi juhtimisel nutikamad kui meist suuremad riigid.
- Tööealiste inimeste arv kahaneb ja ülalpeetavate arv suureneb, millel on vahetu mõju eelarvesurve kasvamisele; rahvastiku vananemine suurendab survet sotsiaal- ja tervishoiusüsteemile. Tootmises ja teeninduses asendavad inimesi aina enam makse mitte maksvad robotid.
- Kodanike nõudlikkus (nt kasvav soov saada isikustatud teenuseid) tõuseb, riigi pakutav „üks lahendus sobib kõigile“ ei tööta enam.
- Euroopa Liidu toetusrahad vähenevad lähitulevikus oluliselt ning pikemas perspektiivis muutub Eesti toetuste saajast peamiselt Euroopa Liidu eelarvesse makse maksvaks riigiks.
- Riigikogu tajutakse kui „kummitemplit“, parlamendi madal autoriteet kahjustab parlamentaarset demokraatiat. Valitsemine on suletud ja kaasamine näiline, riik kaugeneb rahvast, inimeste iseotsustuse ja vastutuse võimalus on vähene.

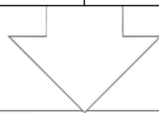
Radar koostas 2016. aasta lõpus memo Riigireformi seis ja proovikivide kohta⁶, selles toodud reformivajaduste joonis kehtib üldjoontes ka täna:

⁴ Allikas: Euroopa Komisjon. 2018. Public Administration Reform in Europe: Conclusions, lessons learned and recommendations for future EU Policy.

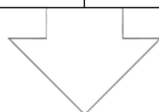
⁵ Värske kokkuvõtte Riigireformi vajalikkusest on kättesaadav Riigikogu otsuse "Riigireformi ja hea halduse põhialused" eelnõu seletuskirjas. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3bb1b7cb-669d-4ef7-a682-22b55970866d/Riigikogu%20otsus%20Riigireformi%20ja%20hea%20halduse%20p%C3%B5hialused>

⁶ https://www.reformiradar.ee/wp-content/uploads/Memo_6_RRi_seis_ja_proovikivid-04-02-2017.pdf

Maailm muutub varasemast kiiremini: julgeolek, välispoliitika, majandus, tehnoloogia, kliima, populism jne (VUCA: Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity)			
Volatiilsus (ootamatused, poliitika ebastabiilsus), nt Brexit	Määramatus (teadmatus, mis tulevik toob), nt president Trumpi tegevus	Keerukus (probleemidel palju põhjuseid ja lahendustes rohkelt muutujaid), nt majanduse konkurentsivõime	Mitmesus (kahemõttelisus, ebaselged põhjus-tagajärg seosed), nt sotsiaalsed probleemid nagu vaesus

Mitmete Eesti sotsiaalmajanduslike näitajate areng on ebasoodne			
Rahvastik pikas vaates kahaneb (vähem töökäsi, oskustööjõu nappus)	Tootlikkuse kasv on aeglane, majanduse konkurentsivõime hoidmine on tõsine väljakutse	Piirkondlikud erinevused on sügavad	Surve riigieelarvele kasvab (vähem maksumaksjaid, rohkem abivajajaid)

Riigiparaat ei suuda kõikidele muutustele adekvaatselt reageerida			
Killustatus ja asutusekesksus, nõrgavõitu koostöö	Avalike teenuste arendamiseks või kvaliteedi hoidmiseks napib ressursse	KOV tasandi võimekus on ka pärast haldusreformi (veel) ebaühtlane ja valdavalt nõrk	Poliitikakujundamise võimekus tuleb muutustega toimetulemiseks viia uuele tasemele

4. Valimisplatvormide analüüs

4.1. Korduma kippuvad küsimused

2019. aasta Riigikogu valimisprogrammides on riigi reformimise ettepanekud võrreldes varasemate üldvalimistega põhjalikumalt sisse kirjutatud. Lisaks riigireformiga seotud peatükkidele leidub valimisplatvormides eraldi lubadusi ka e-riigi ja demokraatia ja kodanikuühiskonna arendamiseks.

Mõned erakonnad lubavad otsesõnu riigireformi jätkamist, nt Reformierakond, Keskerakond, Eesti 200, Isamaa, Sotsiaaldemokraadid, Vabaerakond. Ka Roheliste ja Elurikkuse erakonna peamiste lubaduste elluviimine eeldaks arvestatavaid muutusi riigi juhtimises. Teistest vähem on riigivalitsemise arendamisega seotud ettepanekuid EKRE-l.

Muutuste – olgu need hariduse või tervishoiu või hoopis kaitsevaldkonna juhtimise reformid – mastaap ei luba piirduda riigiaparaadi peenhäälestamisega. Tarvis on eesmärgipärast ja ülalt-alla suunatud tegevust, mis seoks valdkondlikud ja alt-üles stiilis projektid tervikuks. Valimisprogrammide alusel võib väita, et riigi reformimise ideede ühisosa on küllaltki suur ja seega võiks parteid pärast valimisi kokkuleppele saada mitmetes riigireformi „tükkides“.

Edasi on välja toodud valimisplatvormide ühiseid nimetajaid:

- Parim näide tegevussuunast, kus valitseb üksmeel, on ettevõtete ja kodanike halduskoormuse ning bürokraatia vähendamine. Eesmärgini jõudmise vahendid on erinevad, kuid siht on ühine. Üsna suure tõenäosusega jõutaks väljalubatud meetmetes kokkuleppele.
- Teine populaarne teema on e-riigi arendamine. Kuigi lubadustes on eripärasid ja need on kõikuva kvaliteediga, ollakse ühel meelel, et Eestil on võimalus teha nõ tiigrihüpe 2.0. Ideede puudust e-valitsemises uue kvaliteedi saavutamiseks ja tehnoloogia rakendamiseks õnneks ei ole.
- E-valitsemise ja avaliku sektori innovatsiooni (sh uued poliitikategemise ja teenuste pakkumise mudelid, uuenev tööriistakast) soodustamine on kriitilise tähtsusega teema. Kuid siinkohal on asjakohane jahutada erakondade optimismi – digilahenduste kasutuselevõtt ei taga automaatset ressurside kokkuhoidu ja ei ole lahenduseks kõikidele probleemidele.
- Kõikidelt erakondadelt tahaks kriitiliselt küsida, millistest allikatest on kavas teenuste kasvavat mahtu ja kvaliteeti rahastada? Paljude parteide lubadused on sõnastatud ümmarguselt ja nende mõju ressursidele on raskesti mõõdetav. Võib arvata, et riigi tõhusamaks muutmise meetmed ei kata ressurside vajadust ka juhul, kui digilahenduste kasutuselevõtuga minnakse jõuliselt edasi ja kokku hoitakse ka ametnike ja ametiasutuste vähendamise abil.
- Teenuste kvaliteedi noodil jätkates – on veel üks moment, milles kõik parteid on ühel meelel. Avalike teenuste kättesaadavus peab olema üle riigi ühetaoline. Sellele lubadusele on raske vastu väita, sest ühetaolisus ja võrdne kohtlemine on avaliku halduse põhiväärtused. Samas peaks poliitikud lubaduste andmisel teadvustama nii endale kui valijatele, et võrdne kohtlemine ei tähenda, et standardid on kõikjal ühtmoodi.
- Võrdne kohtlemine tähendab seda, et võrdseid koheldakse võrdselt. Erisused nt tiheasutuse ja hajaasutuse vahel on legitiimsed ehk regionaalsed erisused ja valikud on põhiseaduse alusel lubatud. Nt Terviseamet on teinud teadliku valiku, mis aja jooksul peab kiirabi olema kättesaadav. Seal, kus inimesi ehk võimalikke abivajajaid on rohkem, on see standard teine kui maapiirkonnas. Riik peab erinevused standardites ausalt välja ütleva.
- Avalike teenuste pakkumise kasvavat mahtu vaadates leiame kinnitust väitele, et riigi reformimine on vältimatu. Kuivõrd peamised kuluallikad peituvad sisuvaldkondades, peaksid erakonnad valmisdebattides suutma defineerida, millised reformid on ressurside nappuse probleemi leevendamiseks kõige olulisemad (nt koolivõrgu korrastamine, tervishoiu ja sotsiaalteenuste ümberkorraldus jne)?

- Erakonnad tunnistavad omavalitsuste ülesannete jaotuse ja rahastamise reformimise vajadust. Retoorikas ja teoreetilisel tasandil toetavad erakonnad omavalitsuste rolli kasvu ja tulubaasi suurenemist, aga konkreetseid muudatusi on lubadustes vähe. Nt kui küsida, mida tänasega võrreldes teisiti on vaja teha, siis programmidest on raske tuvastada konkreetseid ülesandeid, mida oleks mõistlik KOVidele anda⁷. Tekib küsimus, kas on mõtet anda üldisi lubadusi, kui konkreetset ideed pole? Valituks osutudes ja võimule tulles on hilja hakata neile asjadele mõtlema.
- Kesk- ja kohaliku omavalitsuse ülesannete jaotuse kui ka rahastamismudeli ülevaatus on nüüdse võimuliidu riigireformi tegevuskava ülesanded. Praeguse võimuliidu käest võib kriitiliselt küsida – mida nendes küsimustes viimasel aastal tehtud on? Mõned sammud õiges suunas (nt täiendavad ressursid omavalitsustele) tehti vahetult pärast omavalitsuste liitmist ja Keskerakond on need saavutused oma valimisplatvormis kenasti üles loetlenud, kuid pärast seda on olnud seisak ja töö on pooleli.
- Tõenäoliselt võetakse uuel perioodil Riigikogus üles rahvaalgatuse ja -hääletuse võimaluste teemad, sest pea kõik erakonnad tegelevad nende küsimustega. Mõlemad on otsedemokraatia viisid, mille plusse ja miinuseid on avalikkuses palju arutatud. Päril ühtset nägemust nende meetme rakendamiseks ei ole ja oodata võib ägedaid debatte. Sama kehtib presidendivalimiste korra muutmise kohta. Lisaks tahab enamus parteisid tugevdada riigikogu rolli, kuid eesmärgini jõudmise viisid on erinevad või ei ole neid lahti kirjutatud (erandiks selles küsimuses on Eesti 200).
- Konsensuslik trend on kogukondade rolli kasvatamine ühiskonna toimimises. Ettepanekud on erakonniti küllalt ebaühtlased, kuid peasuund on ühine. Teisalt võib ka siin olla kriitiline ja väita, et ideed ei ole tegelikult enam uued. Praegused probleemid seostuvad pigem takistustega ideede elluviimisel ja on suuresti seotud (a) hea avaliku halduse tavade eiramisega ning (b) ressursside vähesusega (nii raha kui ka inimesed). Mille mõjul tekib erakondade loodetud kvalitatiivne areng kodanikkonna kaasamisel nii otsustamisse kui ka teenuste loomisse ja pakkumusse?

4.2. Valimislubaduste hindamine

4.2.1. Riigireformi tõhus elluviimine

Riigireformi planeerimise ja elluviimise korraldust võib pidada tugitegevuseks. Teema on siin esimeseks tõstetud, sest see asetab ülejäänud küsimused paremini konteksti.

Riigi reformimise vajadused ja lahendused on 2019. aasta valimisplatvormides leidnud põhjalikumalt käsitlemist kui eelmiste valimiste ajal. Riigikogus esindatud parteid ja Eesti 200 lubavad sisuliselt riigireformi jätkamist. See annab eelduslikult uues valitsemistsükli riigivalitsemise uutmisele tugevama mandaadi.

Kitsam arusaam riigi reformimisest kumab läbi Roheliste ja Elurikkuse erakonna valimisplatvormist. Eraldi „kategooria“ moodustab EKRE, kellel riigireform piirdub üksikute lubadustega. Riigireform ei ole EKRE-l oluliseks teemaks, kuid EKRE platvorm on ka teistes poliitikavaldkondades üsna napp.

⁷ Suund detsentraliseerimisele ei ole siiski lõpuni üheselt jagatud arusaam, nt Eesti 200 taotleb hoopis osade ülesannete (koolivõrk, mingid sotsiaalkaitse küsimused) toomist keskvalitsuse tasandile, kuigi samas räägib ka kogukondade võimestamisest.

Kas riigireform on oluline teema: mida erakonnad lubavad?

EESTI 200	ELURIKKUS	EKRE
Eesti peaks olema maailma esimene bürokraatiavaba personaalne riik. Valimisplatvormis on eri riigi reformimise teemadele küllalt palju tähelepanu pööratud.	Riigireformi eraldi teemana ei käsitleta, kuid platvormis on ideid, mis võivad teostudes muutusi riigi juhtimisel kaasa tuua (nt kogukondade tugevdamine).	Riigireformi eraldi valdkonnana ei käsitleta. Lubatud on korrastada läbikukkunud haldusreformi vead, viia läbi justiitsreform, lubada rahvaalgatus siduvate referendumite korraldamiseks.
ISAMAA	KESKERAKOND	REFORMIERAKOND
Riigireform on vajalik. Platvorm sisaldab reformi põhilisi eesmärgi, nt strateegilise juhtimise tugevdamine, riigipalgaliste arvu ohjeldamine, erastamine jne (anname ministriumidele ülesande vaadata läbi Riigireformi SA ettepanekute rakendamise võimalused).	Jätkab riigireformiga toetamaks riigi tasakaalustatud arengut ning tõhusat ja avatud valitsemist. Platvormis peatükid nii riigi- kui ka kohaliku omavalitsuse tugevdamiseks.	Peab oluliseks riigireformi jätkamist, mis muudaks riigikorralduse paindlikumaks, tõhusamaks ja kaasaegsemaks. Platvormis mitmed riigijuhtimise arendamise (ala)peatükid.
ROHELISED	SDE	VABAERAKOND
Riigireformi eraldi teemana ei käsitleta. Platvormis on siiski lubadusi, mis riigi juhtimist olulisel määral mõjutavad (nt osalus- ja otsedemokraatia arendamise soovid, kodanikupalk).	Analüüsimise haldusreformi tulemeid ja liigume edasi riigireformiga. Erakond räägib avatud, lihtsamast ja tõhusamast valitsemisest ning omavalitsuste tugevdamisest.	Erakond tähtsustab demokraatia arendamist, kuid riigireformi ettepanekud on täiendavalt lahti kirjutatud ka mitmetes riigihaldust, valimissüsteemi, e-riiki jne käsitletavates (ala-)peatükkides.

Küsimused ja küsitavused

Küsitav on Keskerakonna lubadus kujundada riigihalduse ministri ametikoht ümber regionaal- ja rahvastikuminiistriks. See samm oleks loogiline, kui riigireformi juhtimise vastutuse võtaks enda kanda peaminister. Kui riigireformi teemad jääks edaspidi regionaal- ja rahvastikuminiistri või rahandusministri portfelli, siis tekivad küsitavused riigireformi elluviimise võimalikkusest. Riigireform vajab selget poliitilist juhtimist, mitte valdkonna pihustamist eri ministrite vahel. Seejuures lubab Keskerakond kaaluda IT-ministri ametikoha loomist, et valdkonnal oleks selge liider. See näitab, et erakond mõistab selge juhtimise vajadust olulistest teemades.

Nende infokildude valguses annab Keskerakond riigireformi olulisuse kohta segaseid sõnumeid. Riigireformi vedamise ja vastutuse küsimus vajab debattides siiski käsitlemist.

4.2.2. Kvaliteetsed avalikud teenused

Avalike teenuste pakkumise puhul on valimisplatvormides korduma kippuvaks küsimuseks üle-eestiline teenuste ühtlane kättesaadavus ja kvaliteet. Üsna üksmeelselt lubatakse tagada ühtlane ja ühetaoline (esmatähtsate) teenuste tase sõltumata elukohast.

Erakonnad on ühel meelel ka selles, et tõsta tuleks kohalike omavalitsuste teenuste osutamise võimekust. See omakorda on seotud omavalitsuste rahastamise mudeli ülevaatamisega ja KOVide tulubaasi suurendamisega. Mitmed erakonnad on mõistnud, et vajalik on ka keskvalitsuse ja kohaliku tasandi rollide ülevaatus ning sellest johtuv konkreetne vastutuse jaotus teenuste pakkumisel.

Valitsev seisukoht on, et omavalitsuste tugevdamise raames tuleks neile ülesandeid ja ressursse juurde anda. Sellest suunast erineb Eesti 200 nägemus, kes annaks mitmete teenuste osutamise vastutuse keskvalitsusele (Eesti 200: suurendame riigi rolli ja vastutust hariduse, transpordi, esmatasandi meditsiini ja sotsiaalkaitse teenuse pakkumisel ning kvaliteedi tagamisel kõikjal üle Eesti, lõpetades ära süsteemi killustatuse 79 omavalitsuse vahel; koos riigijuhtimise reformiga viime läbi universaalteenuste reformi ja koondame nende teenuste korraldamise ühtsetesse hästi juhitud

ametitesse, mis tagavad ühtselt hea teenusekvaliteedi üle kogu Eesti). Siinkohal tuleks lisada, et Eesti 200 räägib vastukaaluks kogukondade (väiksem „üksus“ kui KOVID) võimestamisest.

Niisiis jagavad erakonnad arvamust, et kesk- ja kohaliku valitsemistasandi ülesanded tuleb üle vaadata, kuid konkreetseid plaane parteidel (peale Eesti 200) ei ole. Kas otsesõnu või kaude öeldakse, et haldusreform on pooleli ja sellega tuleb edasi minna.

Erakonnad pakuvad traditsiooniliselt valimistel rahvale rohkem raha kätte või paremaid ja suuremas mahus teenuseid. Nii ei ole üllatav, et valimisplatvormid kubisevad lubadustest, mis räägivad avalike teenuste pakkumise mahu kasvust või uute teenuste lisamisest.

Positiivne on, et värsketes valimisprogrammides rõhutatakse varasemast rohkem vabaühenduste ja kogukondade rolli avalike teenuste pakkumisel. Nägemus teenuste pakkumisest on küll veidi ühekülgne – domineerivad teenuste delegerimine/üleandmine, ühenduste rahastamise korrastamine jms juba tuntud meetmed. Rohkem võiks küll rõhutada teenuste koosloomet ideest teenuse mõju hindamiseni. Siiski on positiivne, et ka „peavoolu“ parteid võtavad vabaühendusi tõsiste partneritena. Nt SDE lubab edendada strateegilist partnerlust, kuid ka teised parteid panustavad koostööle ja vabaühenduste kaasamise.

Teisest erakondadest eristub EKRE, kes räägib küll mitmesuguste põhiteenuste arendamisest, kuid kelle programmi lugedes ei teki sidusat arusaama, mil moel avalikes teenustes uus kvaliteet võiks sündida.

Küsimused ja küsitavused

Suur osa valimislubadustest on kõikidel erakondadel pühendatud avalike teenuste mahu ja kvaliteedi tõstmisele. Paraku on vähe mõtteid kulude katteallikate kohta.

Nt Isamaa, Reformierakonna, Vabaerakonna, veidi vähem ka Eesti 200 lubaduste seas on riigi kokkutõmbamise meetmed. Kuid üsna kindlalt saab väita, et kokkuhoid (nt ametnike vähendamise kaudu) või muud efektiivsuse tõstmise meetmed (e-teenused jm e-valitsemise meetmed) ei tekita vahetute teenuste osutamiseks piisavalt täiendavaid ressursse.

Pikemas vaates võib tehisintellekti ehk krattide kasutuselevõtt (mida propageerib Keskerakond, Eesti 200, Reformierakond) olukorda muuta, kuid teenuste mahtu tahetakse märkimisväärselt tõsta juba praeguses valitsemistsükli. Lubadustesse on vastuolu sisse programmeeritud.

Eraldi teemaks on valitsuserakondade soov vaadata üle kohalike omavalitsuste ülesanded ja nende rahastamine. Mis on praegust koalitsiooni seni pidurdanud?

Silma torkab Keskerakonna riigireformi lubaduste sarnasus praeguse valitsuse riigireformi tegevuskavaga. Positiivne on tahe haldusreformi jt meetmetega edasi minna. Teisalt tekib küsimus, miks muutuste tempo on olnud aeglane. Valimislubadused ei ole usutavad, kui erakond pakub taas välja teostamata meetmeid, mis olid Keskerakonna riigihalduse ministri ülesanneteks.

4.2.3. Mõjus poliitikakujundamine ja elluviimine

Poliitikakujundamine

Mõjus poliitikakujundamine ja elluviimine seisneb võimes muutusi ette näha ja nendele oma võimalusi ja ressursse osavalt ära kasutades reageerida. See hõlmab näiteks tulevikuseire ja strateegilise juhtimise võimekuse tugevdamist nii parlamendis kui ka valitsuses. Niisuguse strateegilise erksuse osaks on sisuline huvipoolte kaasamine, oskus kasutada tõendeid ja seada eesmärgi, mõõta muutuste mõju jne. Poliitikategemise keerukuse kasvades on ka Eestis hakatud mõtlema uudsetele poliitikakujundamise võimalustele nagu eksperimenteerimine või ava- ja suurandmed, käitumispsühholoogia, disainijuhtimine jne. Olulisel kohal on innovatsioon nii avalikus sektoris endas kui ka selle soodustamine vabaühendustes ja erasektoris. Selle teemabloki üheks aspektiks on ka ühtne

valitsemine, et vähendada Eesti riigivalitsemise killustatust ja parandada koostööd avaliku sektori sees ja teiste sektoritega.

Eelmises lõigus toodud märksõnad on leidnud kajastamist suuremal määral Eesti 200, Isamaa ja Reformierakonna platvormides, veidi vähem Keskerakonna, SDE ja Vabaerakonna lubadustes. Väiksematel erakondadel ei ole platvormid nii mahukad ja sidusad kui suurtel parteidel, kuid nende puhul on võimalik välja tuua meelisteemad. Nt Elurikkuse erakond rõhutab kogukondlikku valitsemist ja eraldi erakonna sisedemokraatia uut mudelit. Rohelised panustavad lisaks kogukondlikkusele ka kodanikupalga ideele. EKRE-l on poliitikategemise kvaliteedi küsimuses kõige vähem ettepanekuid.

Mahukast poliitika disaini ja elluviimisega seotud teemade massiivist joonistub keskse küsimusena välja halduskoormuse vähendamine (mis puudutab riigi ja kodanike või ettevõtete või vabaühenduste suhet). Mõned parteid lisavad ettepanekud vähendada ka riigi sisemist bürokraatiat (avaliku sektori organisatsioonide sisemised ja omavahelised suhted, juhtimisprotsesside ülevaatus Eesti 200-l, EL rahade administreerimise ülevaatus Reformierakonnal jne).

Erisused on halduskoormuse vähendamise vahendites (nt SDE lubab nullbürokraatia rakkerühma tegevuse muutmist alaliseks), kuid lubadused ei ole olemuselt konfliktid. Bürokraatiaga võitlemiseks võiks sõlmida erakondade ülese kokkuleppe.

Ühtse valitsemise idee on saanud suhteliselt soodsa vastuvõtu. Enamus erakondi räägib lihtsalt vajadusest parema koostöö järele eri valitsustasandite ja sektorite vahel, kuid see on iseenesestmõistetavus. Märksõna „koostöö“ on programmides üldse üks sagedamini korduvaid sõnasid, kuid lubadused on siiski küllalt üldised.

Isamaa taotleb tugevamat strateegilist juhtimist, Keskerakond lubab maaelupoliitika toomist ühe ministeeriumi alla ning valitsemisalade ülest ühtset ressursside kasutamist jne. Keskerakond jõuab tõdemuseni, et: „Riigivalitsemine peab olema hästi läbi mõeldud ja korraldatud. Valitsemisstruktuurid peavad aitama seatud eesmärgi teostada ning samas ka teadmispõhiselt ja strateegiliselt arengut kavandada ning otsuseid korralikult ellu viia“.

Vabaerakond toetab dubleerimise vähendamist ja ametiasutuste tegevuse selgemat koordinatsiooni. Reformierakond sedastab: „Suurendame riigijuhtimise paindlikkust ja vähendame ametkondlikku kapseldumist. Valitsuse koosseis ja ministeeriumite ülesehitus peab sõltuma valitsuse poliitilistest prioriteetidest.“

Kõige kaugemale läheb Eesti 200, kes on valmis liikuma edasi ühtse valitsusasutuse loomise või sellega sarnaneva lahendusega. Eesti 200 pakub, et enne ühtse valitsusasutuse loomist võiks lahendust piloteerida ühendministeeriumis, mis on nutikas elluviimise nüanss.

Küsimused ja küsitavused

Praeguses praktikas ei ole probleemiks niivõrd poliitikategemist reguleerivate normide või juhendite puudumine, kuivõrd reeglite valikuline täitmine (nt kuulutatakse suur osa seaduseelnõusid kiireloomuliseks, mistõttu mõju analüüs jääb poolikuks). Hea õigusloome tava rikkumine on lähiminevikus olnud iseloomulik kõikidele valitsustele, kes pärast võimuletulekut on kiirustanud antud lubaduste elluviimisega.

Poliitikate tõendusloome ja kaasamise vajadust mainib iga erakond. Kõikide viimases valitsemistsükli valitsustesse kuulunud erakondade käest võib küsida, mida nad kavatsevad teisiti teha selleks, et poliitika tugineksid faktidele ning arengukavade tegemine ja seadusloome vastaks õigusloome heale tavale?

Eesti 200, Keskerakond, Isamaa lubavad nulleelarvet või lihtsalt kulude jaotuse ja tõhususe põhjalikku ümberhindamist. Nulleelarve idee on mõistetav – hinnanguliselt on 80% riigieelarvest ühe või teise seaduse alusel nõ lukku pandud. Sellistes oludes ei saa tõsiselt rääkida strateegilise juhtimise tugevdamisest (Isamaa), sest muutuvate prioriteetide rahastamise võimalused on väga piiratud.

Teisest küljest ei tunne ajalugu edukaid ja nõ puhtakujulisi nulleelarve projekte. Mil moel ettepaneku tegijad selle reformi läbiviimist ette kujutavad? Kuidas sellist reformi korraldada?

Mida Isamaa jaoks tähendab strateegilise juhtimise tugevdamine? Kas ollakse ühtse valitsusasutuse ideega päri? Kuidas tugevdada asutuste vahelist koostööd?

Demokraatia

Demokraatia tugevdamise meetmetest on kõige populaarsemad teemad rahvahääletuste ja -algatuste ülevaatus ning presidendi valimise süsteemi muutmise.

Rahvaalgatuse ja -hääletuse võimaluste laiendamine on mõlemad otsedemokraatia viisid, mille plüsse ja miinuseid on avalikkuses juba küllaldaselt arutatud. Sama kehtib presidendivalimiste korra ülevaatamise kohta. Valmislubaduste valguses võib väita, et tõenäoliselt võetakse need teemad uuel perioodil Riigikogu üles.

Omaette teema on riigikogu roll valitsemismudelil. Eesmärk muuta Riigikogu roll poliitikate tegemisel tugevamaks on paljude erakondade programmis, kuid vahendid selleni jõudmiseks on kirjas üldsõnaliselt või napilt, v.a. ehk Vabaerakond, kelle ideed ulatuvad valimissüsteemist Riigikogu töökorralduseni.

Lubaduste sisu mõttes eristub ka Eesti 200, kes lubab algatada terve Riigikogu reformi paketi, mille oluliseks osaks on muuta parlamendi töökorraldust nii, et parlamendi töös saaksid osaleda ka inimesed, kes ei soovi valida poliitiku elukutset. See tähendab Riigikogu töökorralduse muutmist aastaringseks ja istungite korraldamist selliselt, et Riigikogu liikmetel oleks tagatud võimalus jätkata osakoormusega tegutsemist oma erialal.

Mida erakonnad lubavad riigikogu rolli, otsedemokraatia ja presidendi valimiste küsimustes?

EESTI 200	ELURIKKUS	EKRE
Rahvaalgatuse meetmistik toimib aktiivselt ning rahvaalgatusel tõstatatud küsimusi arutatakse suures saalis vastava ministri osalusel, mitte enam vaikselt komisjonis. Riigikogu rolli parandamiseks kaalume täitevvõimu, samuti avalik-õiguslike institutsioonide juhtide ja ametnike ärakuulamise laiemat kasutamist Riigikogu poolt.	Üldine põhimõte: Muudame riigisüsteemi lihtsamaks ja tõhusamaks, kus bürokraatia asemel toimib avatud ja ennatjuhtiv kodanikuühiskond. Suurendame kodaniku vastutust ja vähendame riigi rolli.	Taastame rahvaalgatuse õiguse siduvate referendumite korraldamiseks. Muudame presidendi rahva poolt valitavaks.
ISAMAA	KESKERAKOND	REFORMIERAKOND
Üldine põhimõte: kasvatab Riigikogu ja kodanike rolli poliitikate kujundamisel ja valitsuse tegevuse kontrollimisel. Oleme vastu algatustele, mis suurendavad veelgi täitevvõimu ja ametnike rolli.	Seadustame rahvaalgatuse andes 25 000 kodanikule õiguse algatada eelnõu Riigikogus hääletamiseks ⁸ . Toetame mitmekesisist poliitilist kodanikutegevust ning rahvaküsitlusi, rahvahääletusi, osalusveebi, arutlevat hääletamist, planeerimistöötabasid ja kaasavat eelarvet. Seisame jätkuvalt selle eest, et rahvas saaks valida presidenti.	Arvestades Riigikogu töö sisu muutumist, kodanike pöördumiste kasvu ja täitevvõimu tegevuse kontrollimise suurenemist, peame vajalikuks ajakohastada Riigikogu komisjonide struktuuri ja saadikute töökorraldust. Reformierakond peab vajalikuks muudatusi presidendi valimiskorras, mis võtaks arvesse haldusreformi tõttu toimunud omavalitsuste arvu vähenemist ja tagaks tulemusliku valimisprotsessi. Oleme seisukohal, et

⁸ Kollektiivse pöördumise jaoks on vaja ainult 1000 allkirja ja Riigikogu peab küsimust arutama. Hääletamisele mitte panemiseks on seaduses kindlad alused, vt lisainfot siit: <https://www.riigikogu.ee/tutvustus-ja-ajalugu/raakige-kaasa/esitage-kollektiivne-poordumine/>.

ROHELISED	SDE	VABAERAKOND
<p>Tagame rahvale otsustusõiguse läbi rahvahääletuste. Riigikogu peab seaduseelnõu või muu riigielu küsimuse seadma rahvahääletusele vähemalt 25 000 hääleõigusliku kodaniku poolt allkirjastatud nõudmisel. Seadustame algul kohalikul ja seejärel riiklikul tasandil rahvaalgatuslikud referendumid, mille tulemuse täitmine on kohustuslik⁹.</p>	<p>Töötame välja õiguslikud alused rahvahääletuste laialdasemaks kasutuselevõtuks. Seome eelnõu rahvahääletusele panemise lahti Riigikogu laialisaatmise küsimusest.</p> <p>Viime presidendi valimise valimiskogusse. Suurendame presidendi valimiskogus kohaliku omavalitsuste esindajate osakaalu ja anname kõigile volikogudele õiguse saata valimiskogusse vähemalt kaks esindajat.</p>	<p>Loome võimaluse panna Riigikogu otsuse- või seaduseelnõu rahvahääletusele, kui seda nõuab Riigikogu koosseisu kaalukas vähemus ning sellega kaasnevalt on rahvahääletuse kasuks kogutud kindel hulk kodanike allkirju. See hoiab ära avalikkuse vastuseisu tekitavate otsuste vastuvõtmise Riigikogu napi häälteenamusega. Rahvahääletusele ei saa panna riigikaitse ja riigieelarvega seotud küsimusi.</p> <p>Meie eesmärk on valida president mõistlikul viisil üksnes valimiskogus.</p> <p>Toetame kõiki muudatusi, mis tugevdavad Riigikogu rolli täitevvõimuga võrreldes.</p>

Mida demokraatia edendamise meetmetest veel esile tõsta?

Kaasav eelarve. Sellest räägivad Eesti 200 (osa omavalitsuse eelarvest kujuneb kaasava eelarve protsessis), Rohelised (katuserahade jaotamise asemel rakendame kaasavat riigieelarvet) ja Keskerakond (rakendame vähemalt 10 miljoni euro ulatuses kaasava riigieelarve põhimõtet).

Valimissüsteemi muudatused. Revolutsioonilise ettepanekuga astuvad üles Eesti 200 (anda iga alaealise lapse eest ühele tema vanematest valimistel lisa-hääle) ja Rohelised tahavad langetada Riigikogu valimisea 16 eluaastale.

Põhjalik demokraatia edendamise „pakett“ on Vabaerakonnal, kes pakub välja rohkelt poliitilise konkurentsi soodustamise ja valimiskorra kohendamise ettepanekuid. Tähelepanuväärne on plaan seadustada nii Riigikogu kui ka kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel mandaatide saamise eelduseks 3%-lise valimiskünnise ületamine.

Rohujuuresandi demokraatia. Kõik parteid soovivad suurendada omavalitsuste ja kogukondade rolli nii teenuste pakkumises kui ka otsustamises. Mõni erakond panustab sellele tugevamalt (Elurikkuse erakond, Rohelised, Eesti 200), mõni ettepanekute arvu ja põhjalikkuse poolest vähem (nt EKRE, kes siiski selgelt deklareerib kogukondade tähtsust ja tahab nt külavanemate õigusi tugevdada).

Ebaühtlasele teemakäsitlusele vaatamata tundub, et rohujuuresandi rolli kasvatamine ühiskonna toimimises on erakondadel läbivalt varasemast olulisem teema. Ettepanekud on „üle platsi“ küllalt ebaühtlased, kuid on võimalusi kokkulepeteks. Lubaduste pinnalt võib väita, et valimised võiks anda mandaadi minna edasi kokkulepetega nii kodanikuühiskonna tugevdamise eesmärkides kui ka meetmetes.

Küsimused ja küsitavused

Rahvahääletuste ja rahvaalgatustega seotud lubadustes on palju segadust. Võimalused, mida soovitakse luua, on tegelikult olemas. Küsimus on pigem selles, miks neid mehhanisme täna pole piisavalt kasutatud.

⁹ Tuleb kaaluda ka küsimust, et mis vastutus jääb esinduskogule, kui siduvate referendumitega parlamendi mööda minnakse. Kes vastutab ja järgmistel valimistel aru annab?

Rahvaalgatuse ja -hääletuse võimaluste laiendamisel tuleb ettepaneku tegijalt alati küsida täiendav kaheosaline küsimus: millised riskid rahvaalgatuse ja -hääletusega kaasnevad ja mil viisil vähendada ohtu, et otsustajad manipuleerivad rahva meelsusega saavutamaks neile soodne tulemus?

Presidendivalimiste süsteemi muutuste puhul on igihaljaks teemaks otsevalimise seadustamise plussid ja miinused: kui seadustada otsevalimine, siis saab valitud isik tugeva mandaadi, mille realiseerimiseks tal tänases valitsemisüsteemis on piiratud õigused. Mida eri institutsioonide ülesannete ja õiguste mudelis tuleks muuta, et valijad presidendis (ja riigis laiemalt) ei pettuks?

Erakonnad visioneerivad kodanikuühiskonna rolli tugevdamise üle. Vabaühendused ja kogukonnad ei ole pelgalt kaasatavad otsuste ettevalmistamises, nad peaksid kaasa lööma teenuste tegelikus pakkumises. Üldistades – see suund on võetud juba praegu kehtivas kodanikuühiskonna arengukavas. Kuid valimislubadusi vaadates võib väita, et rohujuuretasandi roll peaks suisa hüppeliselt tugevnema. Kuidas selline võimekuse kiire paranemine saavutada?

Küsimus kasvab välja tõdemusest, et kodanikuühenduste toetamine riigieelarvest on aastaid olnud samas suurusjärgus (kui 2019. a riigieelarve „katuserahad“ arvestusest välja jätta). Samuti ei ole realistlik paan, et täiendavate ressursside (nii raha kui ka inimesed!) kaasamine vabaühendutest seest kataks kogu arenguhüppe vajadused. Kust tulevad tihedamaks koostööks ja teenuste koospakkumiseks vajalikud ressursid?

4.2.4. Jõukohane ja heas vormis riik

Riigireformi Radar on jõukohase ja heas vormis riigi all pidanud silmas olukorda, kus kokku lepitud eesmärgid ja ülesanded täidetakse võimalikult tõhusalt ning mõjusalt. Kokkuhoid on oluline, kuid mitte peamine siht. Radari kolleegium on sageli poliitikuid üles kutsunud käivitama arutelu, kas suudame kõiki võetud ülesandeid täita või peame mõnest funktsioonist loobuma.

Jõukohase ja heas vormis riigi eesmärgile aitavad lähemale liikuda mitmed eespool käsitletud teemad. Kõige menukam tegevussuund valimisprogrammides on bürokraatia vähendamine, mis toimib kahte moodi: esiteks peaks vähenema seadusloome endaga seotud töö maht ja teiseks regulatsiooni elluviimisega ja järelevalvega seotud ressursside vajadus.

Riigireformi aruteludes on palju vastukaja tekitanud ettepanekud vähendada ametnike arvu. Samuti on levinud meetmeteks ülesannete delegeerimine/üleandmine ja erastamine. Ootuspäraselt on need märksõnad esindatud Reformierakonna ja Isamaaliidu programmides. Esimene tahab vähendada riigipalgaliste arvu nelja aastaga vähemalt 4000 inimese võrra. Teine lubab, et hoiab avaliku sektori kulud SKP-st alla 40% ja vähendab riigilt palka saavate töötajate osakaalu tööjõuturul.

Ühe riigi kokkutõmbamise võimalusena näevad ametiasutuste arvu vähendamist (sealjuures avaliku sektori sihtasutused, mittetulundusühingud ja muud allüksused) Reformierakond ja Eesti 200. Isamaaliit lubab üldisemalt struktuurseid reforme. Need lubadused ei ole uued ja on kooskõlas juba Taavi Rõivase valitsuse ajal seatud riigireformi sihtidega. Teiste sõnadega – siin ei ole tegu olulise lahknevusega senisest poliitikast. Ka võimul olev valitsus on oma riigireformi tegevuskavas deklareerinud, et valitsussektori töötajate osakaal tööealises elanikkonnas ei suurene (algtase 2015. a. 12%) ja et valitsemissektori kulutuste osakaal SKP-s ei kasva (algtase 2015. a. 37,9%).

Valimisplatvormides teised erakonnad ametnike ja asutuste arvu vähendamisest ei räägi, ainult Vabaerakonnal on nn mõttetute ministrite ja nõunike vähendamine päevakorras.

Sellega ei ole jõukohase riigi saavutamise lubadused ammendunud. Üks võimalus valitsemist tõhustada on kaasaegse tehnoloogia ja poliitikategemise tööriistade kasutuselevõtt. Näiteks Eesti 200 sedastab, et ametnike arv, avaliku sektori kulude osakaal ning halduskoormus ei tohi kasvada – kasv ja areng peab toimuma innovatsiooni, mitte mahtude kasvu arvelt.

Enamus erakondi näevad e-riigi arendamises ja innovatsiooni soodustamises võimalust, kuidas avalike teenuste osutamiseks vajalikke ressursse leida. Põhjalikud e-riigi arendamise „paketid“ on Eesti 200-l,

Reformierakonnal, Vabareakonnal, samuti Keskerakonnal, Isamaal ja SDE-l. Need erakonnad näevad ka paljude tervishoiu-, sotsiaal jt teenuste edasiviimise võimalustena e-lahenduste rakendamist. Platvormides on ka värskeid teemasid nagu tehisintellekti/krattide kasutuselevõtt, ava- ja suurandmete kasutamise ergutamine jne.

Tehnoloogiat tähtsustavad ka Elurikkuse erakond ja Rohelised. Teistest erineb EKRE, kelle e-riigi küsimustele kõige lähedasem lubadus on viia kiire internet maale.

Rõhuasetused e-riigi valimisplatvormides on erinevad, kuid otseseid konflikte nende vahel ei ole. Võib väita, et eeldused poliitilisel tasandil e-riigi arenguhüppe meetmetes kokkuleppimiseks on head, seda enam, et paljud erakondade lubadused on otsapidi juba töös.

Üheks konkreetseks lubaduseks enamuse parteide programmides on põhimõte, et riik peaks kodanikelt andmeid küsima vaid üks kord. Põhimõte kehtib ka praegu, kuid selle rakendamine on keeruline. Küsimuse taas kilbile tõstmine aitaks siiski põhimõtte elluviimisel astuda sammu võrra edasi, sest teema on aktuaalne ka EL tasandil ja eri riikide koostööst sündivatest lahendustest oleks kodanikel palju võita.

Küsimused ja küsitavused

Riigi võimekuse seisukohast on murekohaks sõltuvus EL struktuurifondide ressurssidest. Suur osa riigi tõhusamaks muutmise ja teenuste arendamise projektidest tehakse EL rahastu abil. Samas ootab uuel EL toetuste perioodil ees toetuste vähenemine. Ainus erakond, kes lubab selle küsimusega tegeleda, on Reformierakond (kiiremas korras tuleb välja töötada väljumisstrateegia EL toetuste ulatuslikust kasutamisest, lõpetades koheselt selliste projektide rahastamine, mille jätkukulud on riigieelarvele koormavad või milleks puudub eelarveline võimekus).

Kas ja mida teised erakonnad EL rahade sõltuvuse vähendamiseks ette võtta plaanivad? Kuidas rahastada edaspidi riigi juhtimise arendusprojekte, sh e-riigi algatusi?

4.2.5. Professionaalne inimeste ja ressursside juhtimine

Juhtimise professionaalsemaks muutmiseks räägitakse riigireformi plaanides üldiselt vähe. Põhjus võib olla selles, et juhtimis-, haldus- või ka poliitilist kultuuri ei saa muuta mõne üksiku meetmega. Nii on inimeste ja ressursside juhtimise teemad erakondade platvormides hõredamad (PS! nulleelarve teema on ressursside juhtimisega seotud, seda vaatlesime eespool). Teisalt ei ole sügavam riigi reformimine mõeldav muutusteta juhtimises, hoiakutes ja tavades.

Valitsemiskultuuri ümberkujundamise olulisust ilmestab kõige selgemini vajadus keerukate probleemidega toimetulemiseks kasutada uudseid probleemide lahendamise võtteid, milles on kesksel kohal eksperimenteerimine. Komplekssete väljakutsete lahendamiseks kasutatakse nii meil kui mujal järjest enam nt randomiseeritud kontrollkatseid, eksperimente, testimist, piloote jms. Need on eesmärgipärased lahenduste loomise ja vigadest õppimise meetodid. Kuid eksimused – kas kontrollitud tingimustes või mitte – on teatavas vastuolus klassikaliste avaliku halduse väärtustega nagu stabiilsus ja ühetaolisus, inimväärikus ja stabiilsus. Kui eksperimenteerimist propageerida, siis tuleb ka selgelt piirid välja tuua. See nõuab süsteemset ja nõ teaduslikku lähenemist nii planeerimise kui ka järeltulete tegemise faasis, selmet mõju poliitilistest eelistustest lähtuvalt tõlgendada. See on poliitikatagemisele väljakutse, lisaks on vigade tegemine vastuolus poliitilise konkurentsi toimeoloogikaga, kus iga probleem üles otsitakse ja võistleja vastu ära kasutatakse.

Siiski võib väita, et avaliku sektori juhtimine seisnebki paradokside juhtimises. Valitsemise kultuur areneb läbi selle, kuidas juhid ja avalikkus aktiivse tegevuse käigus paratamatult tekkivatesse tõrgetesse jm küsitavustesse suhtuvad.

Kaude võib kultuurimuutuse taotlust aimata nende erakondade programmides, kes väärtustavad avatud valitsemist, riigi ja kodaniku lähendamist. Nt Reformierakond deklareerib, et riigi suhtlus kodanikega on avatud, aus ja vastutustundlik ning arvestaks ja kasutaks tehnoloogilisi uuendusi; SDE

riigireformi peatüki pealkiri on „Avatum, lihtsam ja tõhusam valitsemine“; Eesti 200 reformide blokk tervikuna ei ole võimalik põhimõteteliste muutusteta hoiakutes (nt lubavad karistamise asemel ennetamist, ühtset valitsusasutust, riigi keerukuse peitmist kodaniku eest jne); Isamaa lubab usalduse taastamist ja läbipaistvuse suurenamist. Vabaerakond, Elurikkuse erakond ja Rohelised pakuvad kogukondade ja demokraatia arendamise lubaduste all ideid, mida ei sa teostada, kui arusaamad keskvalitsuse jt osaliste rollidest ei muutu.

Lisaks, enamus erakondi näeb ühe riigi arendamise võimalusena päris suuri hüppeid tehnoloogias (nt proaktiivsed teenused, tehisintellekti/krattide kasutuselevõtt jne). Seega on aktuaalne süüdistava hoiaku asemel õppimist soodustava ja proaktiivset probleemide lahendamist soodustava kultuuri edendamine. Suhtumise nihke vajadust peaks poliitikud debattides rohkem adresseerima ja selgitama kodanikele, sest tuleviku valitsemine on eksperimenteeriv ja koostööle rajatud valitsemine.

Keskerakond näitab ühe lubadusega siin teed, öeldes, et „suurendame riigi riskivalmidust katsetada uusi ja innovaatilisi lahendusi; innovatsioon ei ole võimalik, kui me ei soovi proovida ja analüüsida võimalusi, mis peituvad uutes tehnoloogiates“.

Seeme on mullas ka teiste erakondade lubadusi vaadates: nt Roheliste kodanikupalga juurutamisele eelneb eksperiment; Eesti 200 ühtse valitsemisasutuse idee algab katsetamisest ühendministeeriumis; Isamaa rakendab pilootprojektina isikliku sotsiaalteenuste eelarve süsteemi, kus inimene saab ise seda raha kasutada, valides oma vajadustest lähtuvalt kõige tõhusamad ja ökonoomsemad lahendused ja teiseks ütleb Isamaa, et haridusmaastikul läbiviidavad reformid peavad läbima katsefaasi pilootprojektides!

Küsimused ja küsitavused

Paar erakonda väidavad, et vältida tuleb ametkonna politiseerimist. Rohelised lubavad Kaitseministeeriumi depolitiseerimist. Isamaa peab ametnike valikul esmatähtsaks nende erialast kompetentsust ning ei luba avaliku teenistuse politiseerimist. Eesti 200 välistab välisteenistuse politiseerimist. Vabaerakond lubab, et vabastab haigekassa poliitilisest juhtimisest ja muudab ta sisulises mõttes avalikõiguslikuks kindlustusasutuseks.

See on veidi üllatav – Eestis on lähiajaloo selgelt politiseeritud ametnikud olnud maavanemad (kes nüüdseks on kadunud) ja aeg-ajalt tõuseb meedias küsimus mõne (tipp)ametniku valiku politiseeritusest, kuid see ei ole Eestis olnud suur probleem. Teisalt on apoliitiline ametkond selgelt oluline väärtus, mida tuleb hoida. Kas erakonnad näevad ametnikkonna lubamatu politiseerimise märke, et see teema on valimisplatvormidesse toodud?

Kõikide erakondade (sh EKRE, kes nõuab nt päris suuri muudatusi justiitshalduses) riigi reformimisega seotud lubadused eeldavad muutusi haldus- ja poliitilises kultuuris.

Lühidalt võib kultuurinihke „vektori“ kokku võtta nii, et riigivalitsemine peaks olema kaasavam, läbipaistvam, tõenditele rajatud, koostööd, ettevõtlikust ja õppimist soosiv. Probleem on selles, et need ei ole eile ilmsiks tulnud vajadused. Niisiis on asjakohane küsida, mida erakonnad teevad tulevikus senisest teisiti, et liikuda uude arenguetappi?

Lisa 1. Radari teljed

KESKNE EESMÄRK: RIIK ON USALDUSVÄÄRNE, VÕIMEKAS JA JÕUKOHANE

1. Kvaliteetsed avalikud teenused

Kvaliteetsed avalikud teenused tähendab seda, et ...

- esmatähtsad avalikud teenused on üle Eesti ühtemoodi kättesaadavad ja ühtlase kvaliteediga;
- KOVide teenuste osutamise võimekus vastab seadusjärgsetele nõuetele ja kogukondade vajadustele;
- teenuste kokkulepitud mahus ja kvaliteediga pakkumisel on riigi ja KOV tasandi rollide jaotus selgelt paigas;
- teenuste rahastamise mudel lubab inimestel võimalikult hästi täita oma kohustusi ja realiseerida õigusi;
- kodanikke, vabaühendusi ja (sotsiaalseid) ettevõtteid kaasatakse avalike teenuste arendamisse, pakkumisse ja hindamisse.

2. Mõjus poliitikakujundamine ja elluviimine

Mõjus poliitikakujundamine ja elluviimine tähendab seda, et ...

- valitsus suudab tuleviku väljakutseid ette näha ja poliitikaid väledalt kujundada ning ellu viia;
- eesmärkide poole liikumist toetab toimiv strateegilise juhtimise ja tegevuspõhise eelarvestamise süsteem, valitsus on suuteline ressursse (ümber) jagama;
- valitsemine on ühtne ja paindlik, seda iseloomustab poliitiliste tasandi eestvedav juhtimisstiil ja sujuv koostöö administratiivsel tasandil;
- poliitikad tuginevad tõenditele; fookuses on mõju saavutamine ja hindamine, mitte väljundipõhine aruandlus (nt seaduseelnõude arv);
- valitsemine on demokraatlik ja kaasav: kodanikel, ühendustel ja parlamendil on poliitikakujundamises tegelik, mitte vormiline roll;
- ettevõtete ja kodanike halduskoormus väheneb.

3. Jõukohane ja heas vormis riik

Jõukohane ja heas vormis riik tähendab, et ...

- valitsussektori töötajate suhtarv võrreldes hõivatud isikute koondarvuga jääb tööealise elanikkonna vähenemisel samale tasemele;
- valitsusel on olemas EL-i toetuste sõltuvusest väljumise strateegia;
- e-lahendused muudavad valitsemise lihtsamaks ja odavamaks;
- valitsussektoris endas on hästitoimiv tugiteenuste pakkumise korraldus;
- riigihangete korraldus on tõhus ning toetab poliitikate sisueesmärkide saavutamist.

4. Professionaalne inimeste ja ressursside juhtimine

Professionaalne inimeste ja ressursside juhtimine tähendab, et ...

- valitsemiskultuur toetab kriitilist analüüsi ja uute ideede väljapakkumist, innovatsioon muutub uueks valitsemise operatsioonisüsteemiks;

- avalikud teenistujad – nii juhid kui ma madalama taseme töötajad – on professionaalsed ja tulemuslikud;
- avalik teenistus on avatud, seda iseloomustab inimeste liikumine nii ametiasutustes kui ka sektorite vahel;
- valitsussektori organisatsioonide sihid on selged ning juhtidel on koos eesmärkide saavutamise kohustusega antud ka vajalikud õigused;
- uudsed juhtimismudelid ja -süsteemid lihtsustavad eesmärkide saavutamist.

5. Riigireformi tõhus elluviimine

Riigireformi tõhus elluviimine tähendab, et ...

- valitsusel on terviklik reformikava ehk asutusteüleised eesmärgid ja tegevuste- ning ajakava koos vastutajatega;
- tegevuskavas on lühiajalised ja pikaajalised võidud tasakaalus;
- reformi osalised ja sihtrühmad mõistavad muutuste vajalikkust ja tulevad plaanidega kaasa;
- valitsus on kavandanud meetmed muutuste negatiivsete mõjudega toimetulekuks;
- hinnatakse käivitatud algatuste tulemusi ja mõju.